

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΕΘΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΓΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Νεοφύτου Βάμβα 6 (3ος όρ), 10674 Αθήνα, τηλ: 210 7233221-2; φαξ: 210 7233217;

e-mail: info@nchr.gr, website: www.nchr.gr

**Πρόταση για τη ρύθμιση σχέσεων Πολιτείας και
Εκκλησίας**

Την Τετάρτη 19.10.2005, η Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και του Πολίτη, δια του αναπληρωτή εκπροσώπου της στην ΕΕΔΑ κ. Γιάννη Κτιστάκι, έθεσε υπ' όψιν της Επιτροπής ολοκληρωμένο νομοσχέδιο, συνοδευόμενο από αιτιολογική έκθεση, για τη ρύθμιση των σχέσεων Πολιτείας-Εκκλησίας, το οποίο συνέταξε ο ίδιος και ζήτησε την εγγραφή του ζητήματος στην ημερήσια διάταξη επόμενης Ολομέλειας της ΕΕΔΑ. Πράγματι, η Ολομέλεια, στην συνεδρίαση της 15ης Δεκεμβρίου 2005 συζήτησε το θέμα και αποφάσισε να εγκρίνει *επί της αρχής* την πρόταση νόμου.¹ Κατά την συνεδρίαση της 19^{ης} Ιανουαρίου 2006, η Ολομέλεια της ΕΕΔΑ επεξεργάστηκε την πρόταση νόμου *κατ' άρθρο*, και την ενέκρινε κατά πλειοψηφία με μερικές αλλαγές.

Ακολουθεί η πρόταση νόμου με την αιτιολογική έκθεση, οι δε αλλαγές σημειώνονται μετά από τα άρθρα στα οποία αναφέρονται.²

¹ Από την διαδικασία έγκρισης, τόσο *επί της αρχής*, όσο και *κατ' άρθρο* απείχαν οι κύριοι: Χ. Πολίτης, Ν. Κλαμαρής και Γ. Μανιάτης.

² Σημειώνεται ότι η κα Σ. Κουκούλη-Σπηλιωτοπούλου, εκπρόσωπος του Συνδέσμου για τα Δικαιώματα της Γυναίκας στην ΕΕΔΑ, η οποία απουσίαζε κατά την δεύτερη συνεδρίαση κατά την οποία και συζητήθηκε *κατ' άρθρο* η πρόταση νόμου, κατέθεσε γραπτώς τις απόψεις της, οι οποίες επισυνάπτονται στα πρακτικά της σχετικής συνεδρίασης (19.01.2006).

**ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΓΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΚΑΙ
ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ**

ΠΡΟΤΑΣΗ ΝΟΜΟΥ

**«Ρύθμιση σχέσεων Πολιτείας και Εκκλησίας, θρησκευτικές
ενώσεις και κατοχύρωση της θρησκευτικής ελευθερίας».**

Άρθρο 1

Θρησκευτική ελευθερία και ισότητα

1. Η θρησκευτική ελευθερία είναι απαραβίαστη. Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα να εκδηλώνει τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις ατομικά ή συλλογικά, δημόσια ή κατ' ιδίαν, με τη λατρεία, την εκπαίδευση, την άσκηση των θρησκευτικών καθηκόντων και τις τελετές. Έχει επίσης το δικαίωμα να αποσιωπά τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις και να τις μεταβάλλει ελεύθερα και χωρίς τύπους.
2. Το Κράτος διασφαλίζει την ακώλυτη άσκηση της θρησκευτικής ελευθερίας και σέβεται όλα τα θρησκευτά. Οι θρησκευτικές ενώσεις και οι λειτουργοί τους έχουν ίσα δικαιώματα και υποχρεώσεις. Η απόλαυση των ατομικών, πολιτικών και κοινωνικών δικαιωμάτων δεν εξαρτάται από τις θρησκευτικές πεποιθήσεις καθενός.

Άρθρο 2

Θρησκευτικές ενώσεις

1. Οι αυτοτελείς θρησκευτικές κοινότητες αποκτούν νομική προσωπικότητα με εγγραφή σε ειδικό δημόσιο βιβλίο, που τηρείται στο Εφετείο Αθηνών. Η εγγραφή γίνεται με απόφαση του Εφετείου Αθηνών, που εκδίδεται με την διαδικασία της εκούσιας δικαιοδοσίας, ύστερα από αίτηση είκοσι (20) τουλάχιστον φυσικών προσώπων, στην οποία επισυνάπτεται η συστατική πράξη και το καταστατικό της ένωσης, υπογεγραμμένα από τους ιδρυτές.

2. Για την διάγνωση του θρησκευτικού χαρακτήρα και της αυτοτέλειας, λαμβάνονται ιδίως υπ' όψη η διάρκεια και η ύπαρξη συγκροτημένου θρησκευτικού δόγματος, προσιτού σε κάθε ενδιαφερόμενο. Αποκλείεται η εγγραφή ενώσεων που διακηρύττουν ή ακολουθούν μισαλλόδοξες πρακτικές.
3. Η κατά την παράγραφο 1 αίτηση εγγραφής κοινοποιείται υποχρεωτικά στον Εισαγγελέα Εφετών, ο οποίος παρίσταται κατά την συζήτηση. Κατά της απόφασης του Εφετείου μπορούν να ασκήσουν αναίρεση οι αιτούντες και ο Εισαγγελεύς Εφετών, μέσα σε προθεσμία τριών(3) μηνών.
4. Οι θρησκευτικές ενώσεις αποφασίζουν ελεύθερα για την εσωτερική οργάνωσή τους. Το καταστατικό τους και κάθε μεταγενέστερη τροποποίησή του κατατίθενται στη Γραμματεία του Εφετείου Αθηνών και είναι προσιτά στον καθένα. Ρυθμίσεις μη κατατεθειμένες ουδέποτε κατιοχύουν των προσιτών. Οι σχετικές διαφορές υπάγονται στην αρμοδιότητα των δικαστηρίων των Αθηνών.
5. Οι χώροι λατρείας των θρησκευτικών ενώσεων είναι πράγματα εκτός συναλλαγής, με την έννοια του άρθρου 966 ΑΚ. Οι συναθροίσεις τους προστατεύονται κατ' άρθρο 200 ΠΚ.
6. Με αίτηση του Εισαγγελέα Εφετών, το Εφετείο Αθηνών μπορεί να διατάξει την διαγραφή θρησκευτικής ένωσης από το ειδικό δημόσιο βιβλίο της παραγράφου 1 του παρόντος άρθρου, είτε διότι εξέλιπαν οι προϋποθέσεις για την εγγραφή της, είτε διότι η ένωση δεν συμμορφώθηκε με την κατά την παράγραφο 4 του παρόντος υποχρέωσή της. Κατά της απόφασης του Εφετείου μπορούν να ασκήσουν αναίρεση η ένωση και ο Εισαγγελεύς Εφετών, μέσα σε προθεσμία τριών(3) μηνών.
7. Με προεδρικό διάταγμα που εκδίδεται ύστερα από πρόταση του Υπουργού Δικαιοσύνης ρυθμίζονται οι λεπτομέρειες για την εφαρμογή των διατάξεων του παρόντος άρθρου.

Άρθρο 3

Φορολογική μεταχείριση θρησκευτικών ενώσεων

1. Οι κάθε είδους δωρεές, εν ζωή ή αιτία θανάτου, καθώς και οι κληροδοσίες προς θρησκευτικές ενώσεις, απαλλάσσονται από κάθε φόρο.
2. Οι θρησκευτικές ενώσεις απαλλάσσονται από κάθε φόρο για τα εισοδήματα και τα κάθε είδους έσοδα που πραγματοποιούν κατά την επιδίωξη των θρησκευτικών σκοπών τους. Δεν υπάγονται στην απαλλαγή αυτή εισοδήματα από εμπορικές δραστηριότητες, από χρεόγραφα και από εκμετάλλευση ακινήτων.
3. Οι θρησκευτικές ενώσεις δημοσιεύουν κάθε χρόνο τον ισολογισμό τους. Για την οικονομική διαχείρισή τους συντάσσεται κάθε χρόνο έκθεση από μέλη του Σώματος Ορκωτών Ελεγκτών, περίληψη της οποίας δημοσιεύεται με τον ισολογισμό.
4. Με προεδρικό διάταγμα που εκδίδεται ύστερα από πρόταση του Υπουργού Οικονομίας και Οικονομικών καθορίζεται το λογιστικό πρότυπο που θα πρέπει να ακολουθούν οι θρησκευτικές ενώσεις και ρυθμίζονται οι λεπτομέρειες για την εφαρμογή των διατάξεων του παρόντος άρθρου.

Άρθρο 4

Εκκλησία της Ελλάδος και λοιπά εκκλησιαστικά ν.π.δ.δ.

1. Η Εκκλησία της Ελλάδος, και τα κάθε είδους νομικά πρόσωπα δημόσιου δικαίου που εξαρτώνται από αυτήν, μετατρέπονται σε νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου. Έως ότου υπαχθεί στο καθεστώς των θρησκευτικών ενώσεων των άρθρων 2 και 3, η οργάνωσή της διέπεται από τις ρυθμίσεις που ήταν σε ισχύ κατά την έναρξη της ισχύος του παρόντος νόμου. Οι ρυθμίσεις αυτές, με εξαίρεση εκείνες που αναγνωρίζουν αρμοδιότητα σε όργανα της ελληνικής Πολιτείας και οι οποίες καταργούνται, επέχουν θέση καταστατικού και εξακολουθούν να εφαρμόζονται για την εσωτερική λειτουργία της Εκκλησίας της Ελλάδος, καθώς και των κάθε είδους νομικών προσώπων που εξαρτώνται από αυτήν.

2. Οι διατάξεις της προηγούμενης παραγράφου ισχύουν επίσης για την Εκκλησία της Κρήτης, τις Μητροπόλεις της Δωδεκανήσου, το Κεντρικό Ισραηλιτικό Συμβούλιο και τις ισραηλιτικές κοινότητες, που μετατρέπονται επίσης σε νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου.

3. Οι Μουφτείες μετατρέπονται σε νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου και περιορίζονται στο αμιγώς πνευματικό έργο τους. Έως ότου υπαχθούν στο καθεστώς των θρησκευτικών ενώσεων των άρθρων 2 και 3, η οργάνωσή της διέπεται από τις ρυθμίσεις που ήταν σε ισχύ κατά την έναρξη της ισχύος του παρόντος νόμου.

4. Η εγγραφή της Εκκλησίας της Ελλάδος και των λοιπών νομικών προσώπων του παρόντος άρθρου στο ειδικό δημόσιο βιβλίο της παραγράφου 1 του άρθρου 2 του παρόντος νόμου, καθώς και η εν γένει υπαγωγή τους στο καθεστώς των θρησκευτικών ενώσεων του ίδιου άρθρου, θα γίνει με πράξη του Υπουργικού Συμβουλίου μέσα σε εύλογο χρόνο και πάντως, την 31^η Δεκεμβρίου 2010 αυτοδικαίως.

Σημ.: Ως προς την παρ. 1 του άρθρου 4, η Επιτροπή προτείνει την προσθήκη της φράσης «μέχρις ότου κατατεθεί καταστατικό», στο τέλος της παραγράφου, ως εξής:

1. Η Εκκλησία της Ελλάδος, και τα κάθε είδους νομικά πρόσωπα δημόσιου δικαίου που εξαρτώνται από αυτήν, μετατρέπονται σε νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου. Έως ότου υπαχθεί στο καθεστώς των θρησκευτικών ενώσεων των άρθρων 2 και 3, η οργάνωσή της διέπεται από τις ρυθμίσεις που ήταν σε ισχύ κατά την έναρξη της ισχύος του παρόντος νόμου. Οι ρυθμίσεις αυτές, με εξαίρεση εκείνες που αναγνωρίζουν αρμοδιότητα σε όργανα της ελληνικής Πολιτείας και οι οποίες καταργούνται, επέχουν θέση καταστατικού και εξακολουθούν να εφαρμόζονται για την εσωτερική λειτουργία της Εκκλησίας της Ελλάδος, καθώς και των κάθε είδους νομικών προσώπων που εξαρτώνται από αυτήν, **μέχρις ότου κατατεθεί καταστατικό.**

Ως προς την παρ. 3 του άρθρου 4, η Πρόεδρος της ΕΕΔΑ σημείωσε ότι δεν είναι δυνατός ο περιορισμός του έργου των Μουφτειών, λόγω ισχύος της Συνθήκης της Λωζάνης.

Η Πρόεδρος παρατήρησε, ότι δε θεωρεί ούτε νομικά ορθό ούτε σκόπιμο να καταργηθεί ολόκληρη κατηγορία αρμοδιοτήτων (όλες οι μη καθαρώς θρησκευτικές) του Μουφτή που του αναγνωρίζει η Συνθήκη της Λωζάνης. Κατ'αρχήν, συμβάσεις τροποποιούνται με νεότερη συμβατική διάταξη και όχι μονομερή πράξη ενός εκ των συμβληθέντων. Δεύτερον, τέτοια τυχόν μονομερής αλλαγή θα μπορούσε να δημιουργήσει ζητήματα με τους αντισυμβαλλόμενους. Η γνώμη της είναι ότι ορθή ήταν η ως τώρα τακτική της ΕΕΔΑ, δηλαδή να θεωρεί ανίσχυρες νομικά τις συγκεκριμένες πράξεις του Μουφτή που συγκρούονται με διατάξεις νεότερων διεθνών συμβάσεων και το καθιερωμένο σήμερα διεθνές δίκαιο δικαιωμάτων του ανθρώπου (π.χ. γάμος ανηλίκων, αντιφάσκων με τις διατάξεις της CEDAW και του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα, με τις οποίες μάλιστα εναρμονίζεται το ισχύον οικογενειακό μας δίκαιο).

Ειδικά για το σημείο αυτό διεξήχθη ψηφοφορία, το αποτέλεσμα της οποίας ήταν το ακόλουθο: οκτώ ψήφοι, υπέρ της διατήρησης της διατύπωσης του άρθρου 4 παρ. 3 της πρότασης νόμου (περί περιορισμού αρμοδιοτήτων των Μουφτειών στο αμιγώς πνευματικό τους έργο) και έξι ψήφοι κατά.

Άρθρο 5

Ναοί και χώροι λατρείας

1. Για την ανέγερση ναού και κάθε είδους χώρου λατρείας κάθε θρησκευτικής ένωσης, η αρμόδια πολεοδομική αρχή εκδίδει σχετική άδεια οικοδομής, ύστερα από γνώμη της οικείας ΕΠ.Α.Ε. Η άδεια εκδίδεται ή αναθεωρείται ύστερα από αίτηση του ιδιοκτήτη και του νόμιμου

εκπροσώπου της θρησκευτικής ένωσης και διέπεται από τις γενικές πολεοδομικές διατάξεις και τις τυχόν ειδικές που ισχύουν σε κάθε περιοχή. Ίδια άδεια απαιτείται και για κάθε εργασία, κατασκευή ή σχετική εγκατάσταση σε υφιστάμενους ναούς και χώρους λατρείας, ανεξάρτητα από τον χρόνο που εκδόθηκε η αρχική άδεια και από την υπηρεσία που την εξέδωσε. Προκειμένου περί ναών που έχουν χαρακτηριστεί θρησκευτικά μνημεία, απαιτείται επί πλέον γνώμη του Κεντρικού Συμβουλίου Νεωτέρων Μνημείων.

2. Προκειμένου περί ναών και χώρων λατρείας κάθε θρησκευτικής ένωσης εφαρμόζονται οι διατάξεις του κτιριοδομικού κανονισμού που αφορούν κτίρια της κατηγορίας συνάθροισης κοινού (άρθρο 346 ΠΔ 14.7-27.7.1999). Οι σχετικές αρμοδιότητες του Γραφείου Ναοδομίας (Κανονισμός 66/1993, Α' 47) καταργούνται.

Άρθρο 6

Διδασκαλία των θρησκευτικών

1. Στον ν. 1566/1985 «Δομή και λειτουργία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και άλλες διατάξεις» (Α' 167) επέρχονται οι ακόλουθες τροποποιήσεις:

α. Από το εδ. α' της παραγράφου 1 του άρθρου 1 διαγράφονται οι λέξεις «και τα γνήσια στοιχεία της ορθόδοξης χριστιανικής παράδοσης».

β. Από το εδ. β' της παραγράφου 2 του άρθρου 6 διαγράφονται οι λέξεις «του ορθόδοξου χριστιανικού ήθους».

2. Με προεδρικό διάταγμα που εκδίδεται ύστερα από πρόταση του Υπουργού Παιδείας επανακαθορίζεται το αναλυτικό πρόγραμμα του μαθήματος των θρησκευτικών, έτσι όπως αυτό διδάσκεται στην στοιχειώδη και την μέση εκπαίδευση, ώστε η διδασκαλία του να παύσει να έχει ομολογιακό χαρακτήρα και η ύλη του να περιλάβει εισαγωγή στην ιστορία, την κοινωνιολογία και την δογματική όλων των θρησκειών. Ειδικά στο λύκειο, το μάθημα των θρησκευτικών μετονομάζεται σε θρησκευτολογία.

Σημ.: Ως προς την παρ. 2 του άρθρου 6, στην οποία αναφέρεται ότι «...επανακαθορίζεται το αναλυτικό πρόγραμμα του μαθήματος των θρησκευτικών, έτσι όπως αυτό διδάσκεται στην στοιχειώδη και την μέση εκπαίδευση, ώστε η διδασκαλία του να παύσει να έχει ομολογιακό χαρακτήρα και η ύλη του να περιλάβει εισαγωγή στην ιστορία, την κοινωνιολογία και την δογματική όλων των θρησκειών...».

Η Πρόεδρος πρότεινε την αφαίρεση της λέξης «όλων», και την προσθήκη της λέξης «κυριοτέρων» (θρησκειών), δεδομένου ότι υφίσταται πίνακας φερόμενων ως θρησκειών που περιλαμβάνει μερικές εκατοντάδες.

Η Επιτροπή εξέφρασε την σύμφωνη γνώμη της.

Άρθρο 7

Εκκλησιαστική εκπαίδευση

1. Οι Ανώτερες Εκκλησιαστικές Σχολές, η Αθωνιάς Εκκλησιαστική Ακαδημία, τα Ενιαία Εκκλησιαστικά Λύκεια, τα Μέσα Εκκλησιαστικά Φροντιστήρια και τα Εκκλησιαστικά Γυμνάσια περιέρχονται στην ευθύνη, εποπτεία και οικονομική στήριξη της Εκκλησίας της Ελλάδος, της Εκκλησίας της Κρήτης, του Οικουμενικού Πατριαρχείου και της Ιερής Κοινότητας του Αγίου Όρους, ανάλογα με τον τόπο όπου τα εκπαιδευτήρια αυτά είναι εγκατεστημένα.
2. Τα εκπαιδευτήρια της πρώτης παραγράφου του παρόντος άρθρου λειτουργούν εφεξής ως ιδιωτικά, υπαγόμενα στις οικείες διατάξεις για την ιδιωτική εκπαίδευση. Έως ότου οι εποπτεύοντες φορείς αναμορφώσουν καταλλήλως το θεσμικό πλαίσιο οργάνωσης και λειτουργίας τους, εξακολουθούν να εφαρμόζονται σε αυτά οι ρυθμίσεις που ήταν σε ισχύ κατά την έναρξη της ισχύος του παρόντος νόμου, με εξαίρεση εκείνες που αναγνωρίζουν σε όργανα της ελληνικής Πολιτείας αρμοδιότητες ευρύτερες της συνήθους εποπτείας, που ασκείται στα ιδιωτικά εκπαιδευτήρια.
3. Όσοι από τους φοιτούντες στα εκπαιδευτήρια της πρώτης παραγράφου του παρόντος άρθρου δεν επιλέξουν να παραμείνουν σε αυτά υπό το νέο νομικό

καθεστώς τους, μπορούν να μετεγγραφούν σε δημόσιους εκπαιδευτικούς φορείς αντιστοιχίας βαθμίδας της επιλογής τους.

4. Όσοι από το προσωπικό των εκπαιδευτηρίων της πρώτης παραγράφου του παρόντος άρθρου δεν επιλέξουν να παραμείνουν σε αυτά υπό το νέο νομικό καθεστώς τους, τοποθετούνται σε ειδικώς συνιστώμενες προσωπικές οργανικές θέσεις του Υπουργείου Παιδείας του ίδιου βαθμού.

5. Με προεδρικό διάταγμα που εκδίδεται ύστερα από πρόταση του Υπουργού Παιδείας ρυθμίζονται οι λεπτομέρειες για την εφαρμογή των διατάξεων του παρόντος άρθρου.

Άρθρο 8

Κατάργηση θρησκευτικού όρκου

1. Το άρθρο 408 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας αντικαθίσταται ως εξής:

Όρκος μάρτυρα

« Πριν εξετασθεί, ο μάρτυρας οφείλει να δώσει τον ακόλουθο όρκο: 'Δηλώνω στην τιμή και στη συνείδησή μου ότι θα πω όλη την αλήθεια και μόνο την αλήθεια, χωρίς να προσθέσω ούτε να κρύψω τίποτε' ».

2. Το άρθρο 218 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας αντικαθίσταται ως εξής:

Όρκος των μαρτύρων στο ακροατήριο

«1. Κάθε μάρτυρας οφείλει, πριν εξετασθεί στο ακροατήριο, να δώσει δημόσια τον ακόλουθο όρκο: 'Δηλώνω στην τιμή και τη συνείδησή μου ότι θα πω όλη την αλήθεια και μόνο την αλήθεια, χωρίς να προσθέσω ούτε να κρύψω τίποτε'.

2. Ο άλαλος μάρτυρας που γνωρίζει να γράφει ορκίζεται, γράφοντας και υπογράφοντας τον όρκο. Αν δεν ξέρει να γράφει, ορκίζεται ή με την βοήθεια του διερμηνέα.

3. Αν δεν τηρηθούν οι διατάξεις των προηγούμενων παραγράφων, η διαδικασία είναι άκυρη».

3. Το άρθρο 220 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας καταργείται.

4. Το άρθρο 194 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας αντικαθίσταται ως εξής:

Όρκος πραγματογνώμονα

«1. Σε αυτόν που έχει ήδη δώσει όρκο ως πραγματογνώμονας υπενθυμίζεται ο όρκος που έχει δώσει. Οι υπόλοιποι ορκίζονται ως εξής: ‘Δηλώνω στην τιμή και τη συνείδησή μου ότι θα διενεργήσω με πλήρη αμεροληψία και επιμέλεια και με κάθε μυστικότητα την πραγματογνωμοσύνη που μου ανατέθηκε, έχοντας μοναδικό σκοπό την εξακρίβωση της αλήθειας’.

2. Αν ο πραγματογνώμονας δεν ορκισθεί, σύμφωνα με την προηγούμενη παράγραφο, η πραγματογνωμοσύνη είναι άκυρη».

5. Το άρθρο 236 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας αντικαθίσταται ως εξής:

Όρκος διερμηνέα

«Ο διερμηνέας, πριν αναλάβει τα καθήκοντά του, οφείλει να δηλώσει στην τιμή και τη συνείδησή του, ενώπιον εκείνου που τον διόρισε, ότι θα μεταφράσει με ακρίβεια και πιστότητα όλα όσα θα ειπωθούν κατά τη συζήτηση ή, αν πρόκειται για την περίπτωση του άρθρου 237, τα έγγραφα».

6. Οι παράγραφοι 3, 4 και 5 του άρθρου 398 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας αντικαθίστανται ως εξής:

Όρκος ενόρκων

«3. Ο πρόεδρος του μικτού ορκωτού δικαστηρίου διαβάζει στους ενόρκους τον ακόλουθο όρκο: ‘Δηλώστε στην τιμή και τη συνείδησή σας και υποσχεθείτε ότι θα θεωρήσετε με προσοχή και θα εξετάσετε με ευσυνειδησία, στη διάρκεια της δικαστικής συζήτησης, την κατηγορία εναντίον του....., καθώς και την υπεράσπισή του, ότι δεν θα συνεννοηθείτε με κανέναν σχετικά με την απόφαση που θα εκδοθεί και ότι, κατά την εκπλήρωση των καθηκόντων που σας επιβάλλονται, δεν θα ενεργήσετε επηρεασμένοι από φιλία, έχθρα ή χάρη, ούτε για κάποια ιδιαίτερη ωφέλεια ή για άλλη παρόμοια αιτία, αλλά θα έχετε στο νου σας μόνο τη δικαιοσύνη και την αλήθεια και ότι θα ψηφίσετε κατά συνείδηση και κατά την ελεύθερη πεποίθηση που θα σχηματίσετε απ’ τη συζήτηση, προσφερόμενοι εντελώς πιστά και άδολα’.

4. Αφού διαβάσει τον όρκο, ο πρόεδρος του δικαστηρίου καλεί ονομαστικά κάθε ένορκο να σηκώσει το δεξί του χέρι και να προφέρει τη λέξη 'υπόσχομαι'.

5. Αν, για συνειδησιακούς λόγους, ένας ένορκος κωλύεται να δώσει όρκο, δίνει αντίστοιχη διαβεβαίωση στην τιμή και τη συνείδησή του».

7. Η παρ. 1 του άρθρου 14 του ν. 1558/1985 «Κυβέρνηση και κυβερνητικά όργανα» (Α' 137) αντικαθίσταται ως εξής:

«1. Οι αντιπρόεδροι της Κυβέρνησης, οι υπουργοί και οι υφυπουργοί διορίζονται και παύονται σύμφωνα με τα άρθρα 37 παρ. 1 και 81 παρ. 1 του Συντάγματος, με προεδρικό διάταγμα, ύστερα από πρόταση του Πρωθυπουργού, και δίνουν ενώπιον του Προέδρου της Δημοκρατίας τον ακόλουθο όρκο: 'Δηλώνω στην τιμή και τη συνείδησή μου ότι θα τηρώ το Σύνταγμα και τους νόμους και θα υπηρετώ το γενικό συμφέρον του ελληνικού λαού'».

8. Στις περιπτώσεις α' και β' της παραγράφου 1 του άρθρου 19 του Κώδικα Κατάστασης Δημόσιων Πολιτικών Υπαλλήλων και Υπαλλήλων Ν.Π.Δ.Δ. (ν. 2683/1999, Α' 19), οι λέξεις «Ορκίζομαι να φυλάττω...και να εκπληρώνω» αντικαθίστανται με τις λέξεις «Δηλώνω, επικαλούμενος την τιμή και τη συνείδησή μου, ότι θα φυλάττω.... και θα εκπληρώνω». Η περίπτωση γ' της ίδιας παραγράφου καταργείται.

9. Από την παρ. 1 του άρθρου 3 του Γενικού Κανονισμού Υπηρεσίας στον Στρατό (π.δ. 130/1984, Α' 42) διαγράφονται οι λέξεις «και το Ιερό Ευαγγέλιο ή στα Ιερά Σύμβολα που πιστεύει ο καθένας» και οι λέξεις «ορκίζομαι να φυλάττω» αντικαθίστανται με τις λέξεις «δηλώνω στην τιμή και τη συνείδησή μου ότι θα φυλάττω». Από την παρ. 2 του ίδιου άρθρου διαγράφονται οι λέξεις «και θρησκευτικά σύμβολα».

10. Σε ορκωμοσίες που διεξάγονται σε δημόσιες Αρχές και υπηρεσίες, δεν συμμετέχουν θρησκευτικοί λειτουργοί.

Άρθρο 9
Πολιτικός γάμος

1. Το άρθρο 1367 ΑΚ αντικαθίσταται ως εξής:

« Άρθρο 1367

Τέλεση του γάμου

Ο γάμος τελείται με την ταυτόχρονη δήλωση των μελλονύμφων ότι συμφωνούν σε αυτόν. Η δήλωση γίνεται δημόσια, κατά πανηγυρικό τρόπο, ενώπιον δύο μαρτύρων, προς τον δήμαρχο ή τον πρόεδρο της κοινότητας του τόπου όπου τελείται ο γάμος, ή προς τον νόμιμο αναπληρωτή τους, που είναι υποχρεωμένοι να συντάξουν αμέσως σχετική πράξη».

2. Από το άρθρο 1368 ΑΚ διαγράφονται οι λέξεις «είτε ως πολιτικός είτε με ιερολογία της ανατολικής ορθόδοξης εκκλησίας».

3. Από το άρθρο 1369 ΑΚ διαγράφονται οι λέξεις «με όποιον τύπο και αν αυτός πρόκειται να τελεσθεί».

4. Το άρθρο 1371 ΑΚ καταργείται.

5. Στο άρθρο 1372 ΑΚ, οι λέξεις «ένas από τους τύπους που προβλέπονται στο άρθρο 1367 ΑΚ» αντικαθίστανται με τις λέξεις «ο τύπος που προβλέπεται στο άρθρο 1367 ΑΚ».

Άρθρο 10
Ληξιαρχικές πράξεις

1. Το άρθρο 16 του ν. 344/1976 «Περί ληξιαρχικών πράξεων» (Α' 143) αντικαθίσταται ως εξής:

«1. Ο δήμαρχος ή ο πρόεδρος της κοινότητας που δέχθηκε τη δήλωση για την τέλεση του γάμου υποχρεούται να συντάξει και να υπογράψει επί τόπου δήλωση περιέχουσα όλα τα στοιχεία της οικείας ληξιαρχικής πράξης.

2. Τη δήλωση που αναφέρεται στην προηγούμενη παράγραφο υπογράφουν επίσης οι σύζυγοι και οι μάρτυρες. Αν αυτοί είναι αναφάβητοι, υπογράφουν ως μάρτυρες δύο από αυτούς που παρέστησαν».

2. Στο άρθρο 22 παρ. 1 στοιχ. ε' του ν. 344/1976 «Περί ληξιαρχικών πράξεων» (Α' 143), μετά τις λέξεις «τα δημοτολόγια των γονέων», προστίθενται οι λέξεις: «Το θρήσκευμα καταγράφεται εφ' όσον δηλωθεί».
3. Τα άρθρα 26, 27 και 28 του ν. 344/1976 «Περί ληξιαρχικών πράξεων» (Α' 143) καταργούνται.
4. Από το άρθρο 29 παρ. 1 του ν. 344/1976 «Περί ληξιαρχικών πράξεων» (Α' 143) διαγράφονται οι λέξεις «ή ο θρησκευτικός λειτουργός που ευλόγησε τον γάμο» και οι λέξεις «ή ο θρησκευτικός λειτουργός που την συνέταξε».
5. Από το άρθρο 31 στοιχ. α' του ν. 344/1976 «Περί ληξιαρχικών πράξεων» (Α' 143) διαγράφονται οι λέξεις «το θρήσκευμα και δόγμα».
6. Το στοιχ. δ' του άρθρου 31 του ν. 344/1976 «Περί ληξιαρχικών πράξεων» (Α' 143) καταργείται.
7. Από το στοιχείο ζ' του άρθρου 31 του ν. 344/1976 «Περί ληξιαρχικών πράξεων» (Α' 143) διαγράφονται οι λέξεις «ή ο θρησκευτικός λειτουργός».

Άρθρο 11

Κατάργηση ειδικής νομικής μεταχείρισης θρησκευτικών λειτουργών

1. Το στοιχείο γ' του άρθρου 6 του ν. 1763/1988 «Στρατολογία των Ελλήνων» (Α' 57) καταργείται.
2. Το άρθρο 99 του Εισαγωγικού Νόμου Αστικού Κώδικα καταργείται. Η κληρονομία κληρικών και μοναχών διέπεται από τις διατάξεις του Αστικού Κώδικα.
3. Από την παράγραφο 7 του άρθρου 111 και από την παράγραφο 2 του άρθρου 112 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας διαγράφονται οι λέξεις «των Αρχιερέων».
4. Από τον τίτλο του άρθρου 215 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας διαγράφεται η λέξη «Αρχιερέων». Από την παράγραφο 1 του ίδιου άρθρου διαγράφονται οι λέξεις «και οι Αρχιερείς».

5. Το στοιχείο δ' του άρθρου 1048 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας καταργείται.

Άρθρο 12

Απαγόρευση αναγραφής του θρησκειύματος

Απαγορεύεται η αναγραφή του θρησκειύματος σε δημόσιο έγγραφο, τίτλο σπουδών ή βεβαίωση δημόσιας αρχής, εκτός από τις βεβαιώσεις που εκδίδουν τα ληξιαρχεία ύστερα από αίτηση του ενδιαφερόμενου, εφόσον με την αίτηση αυτή ζητείται ρητά η αναγραφή του στοιχείου αυτού για συγκεκριμένη κάθε φορά νόμιμη χρήση.

Άρθρο 13

Απαγόρευση προσηλυτισμού

Μετά το άρθρο 335 ΠΚ προστίθεται νέο άρθρο 335^A, το οποίο έχει ως εξής:

«Άρθρο 335^A

Προσηλυτισμός

1. Όποιος πιέζει πρόσωπο σε βαθμό καταναγκασμού, με σκοπό να μεταβάλει τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις (προσηλυτισμός) τιμωρείται με πρόστιμο. Η ίδια πράξη τιμωρείται με φυλάκιση μέχρις έξι μηνών όταν επιχειρείται σε βάρος ανηλίκων.
2. Για την ποινική δίωξη απαιτείται έγκληση».

Άρθρο 14

Διαρρύθμιση κοιμητηρίων

1. Σε κάθε κοιμητήριο διαμορφώνεται, μερίμνη του οικείου οργανισμού τοπικής αυτοδιοίκησης, διακεκριμένος χώρος, με προορισμό τον αποχαιρετισμό των νεκρών, που είχαν εκφράσει την επιθυμία να ενταφιασθούν χωρίς τη διεξαγωγή θρησκευτικής κηδείας.

2. Στον ίδιο χώρο θα μπορεί να διεξάγεται θρησκευτική κηδεία, εφ' όσον η θρησκευτική ένωση στην οποία ανήκε ο νεκρός δεν διαθέτει χώρο λατρείας σε εύλογη απόσταση.

Άρθρο 15

Αποτέφρωση νεκρών

1. Για την αποτέφρωση νεκρού χρειάζεται δήλωση του ίδιου του προσώπου όσο ζούσε. Αν τέτοια δήλωση δεν υπάρχει, αρκεί δήλωση των πλησιέστερων συγγενών, ότι ο νεκρός, όσο ζούσε, δεν είχε εκφράσει ρητά σχετική αντίρρηση. Σε περίπτωση διαφωνίας μεταξύ συγγενών του ίδιου βαθμού, αποφαινεται ο εισαγγελέας.

2. Με προεδρικό διάταγμα που εκδίδεται ύστερα από πρόταση των Υπουργών Εσωτερικών, Περιβάλλοντος και Υγείας, καθορίζονται οι όροι και προϋποθέσεις για την ίδρυση και λειτουργία αποτεφρωτηρίων από οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης ή νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου.

Άρθρο 16

Μισθοδοσία θρησκευτικών λειτουργών

1. Το ελληνικό Δημόσιο θα καλύπτει τις δαπάνες μισθοδοσίας των λειτουργών της Εκκλησίας της Ελλάδος, της Εκκλησίας της Κρήτης και των Μητροπόλεων της Δωδεκανήσου, για διάστημα δύο (2) ετών από την έναρξη της ισχύος του παρόντος. Προς τούτο θα καταβάλει το απαιτούμενο ποσό στον καθένα από τους ανωτέρω φορείς εφ' άπαξ στην αρχή κάθε ημερολογιακού έτους.

2. Κατά το χρονικό διάστημα της προηγούμενης παραγράφου, το ελληνικό Δημόσιο θα μισθοδοτεί τους Μουφτήδες.

3. Με πράξη του Υπουργικού Συμβουλίου, το χρονικό διάστημα των δύο (2) ετών της προηγούμενης παραγράφου μπορεί να παραταθεί εφ' άπαξ, για δύο (2) το πολύ ακόμη έτη, εφ' όσον, μετά την παρέλευση διετίας από την έναρξη

της ισχύος του παρόντος νόμου, δεν έχει ολοκληρωθεί η διαδικασία επιστροφής ακινήτων που προβλέπεται από το επόμενο άρθρο.

Άρθρο 17

Επιστροφή ακινήτων

1. Το ελληνικό Δημόσιο θα επιστρέψει στην Εκκλησία της Ελλάδος, μέσα σε προθεσμία δέκα (10) ετών από την έναρξη της ισχύος του παρόντος, όσα ακίνητα αυτή του είχε παραχωρήσει από την 1.1.1945 και εφεξής, προκειμένου να αναλάβει την μισθοδοσία των λειτουργών όλων των βαθμών. Με πράξη του Υπουργικού Συμβουλίου, η προθεσμία αυτή μπορεί να παραταθεί εφ' άπαξ για πέντε το πολύ ακόμη έτη.
2. Για τον επακριβή προσδιορισμό των ακινήτων της προηγούμενης παραγράφου, η Εκκλησία της Ελλάδος οφείλει να καταθέσει στις κατά τόπους Κτηματικές Υπηρεσίες του Δημοσίου τίτλους και άλλα αποδεικτικά στοιχεία.

Άρθρο 18

Ασφάλιση κληρικών

1. Μετά την απώλεια της ιδιότητας του δημόσιου υπαλλήλου συνεπεία του παρόντος νόμου, οι λειτουργοί της Εκκλησίας της Ελλάδος, της Εκκλησίας της Κρήτης και των Μητροπόλεων της Δωδεκανήσου υπάγονται στην ασφάλιση του Ιδρύματος Κοινωνικών Ασφαλίσεων (Ι.Κ.Α.).
2. Όσοι εκ των ανωτέρω ήταν ασφαλισμένοι στο Δημόσιο λόγω της κατάργησης των κλάδων σύνταξης και ασθένειας του πρώην Ταμείου Ασφαλίσεως Ορθοδόξου Εφημεριακού Κλήρου Ελλάδος δυνάμει της παραγράφου 1 του άρθρου 21 ν. 2084/1992 «Αναμόρφωση της Κοινωνικής Ασφάλισης και άλλες διατάξεις» (Α' 165), διατηρούν τα κεκτημένα ασφαλιστικά τους δικαιώματα υπό την νέα υπηρεσιακή τους κατάσταση, εφαρμοζομένων των διατάξεων περί διαδοχικής ασφάλισης.

3. Όσοι από τους ανωτέρω ήταν ασφαλισμένοι στο Ταμείο Πρόνοιας Ορθοδόξου Εφημεριακού Κλήρου Ελλάδος δυνάμει της παραγράφου 7 του άρθρου 21 ν. 2084/1992 «Αναμόρφωση της Κοινωνικής Ασφάλισης και άλλες διατάξεις» (Α' 165), διατηρούν τα κεκτημένα ασφαλιστικά τους δικαιώματα υπό την νέα υπηρεσιακή τους κατάσταση, εφαρμοζομένων των διατάξεων περί διαδοχικής ασφάλισης.

4. Λειτουργοί της Εκκλησίας της Ελλάδος, της Εκκλησίας της Κρήτης και των Μητροπόλεων της Δωδεκανήσου, εφόσον συνταξιοδοτηθούν πριν από την λήξη της μεταβατικής περιόδου μισθοδοσίας τους από το Δημόσιο ή της τυχόν ορισθείσας παράτασης δυνάμει της παρ. 2 του άρθρου 16 του παρόντος νόμου, καθίστανται συνταξιούχοι του Δημοσίου και απολαμβάνουν των αυτών συνταξιοδοτικών δικαιωμάτων με όσους είχαν ήδη συνταξιοδοτηθεί κατά την έναρξη ισχύος του παρόντος νόμου.

5. Οι ρυθμίσεις των τεσσάρων πρώτων παραγράφων του παρόντος άρθρου ισχύουν αναλόγως και για τους Μουφτήδες.

6. Με προεδρικό διάταγμα που εκδίδεται ύστερα από πρόταση του Υπουργού Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας ρυθμίζονται οι λεπτομέρειες για την εφαρμογή των διατάξεων του παρόντος άρθρου.

Σημ.: Η κα Βαρχαλαμά, αν. εκπρόσωπος της ΓΣΕΕ στην ΕΕΔΑ, δήλωσε ότι η ΓΣΕΕ είναι σύμφωνη επί της αρχής της πρότασης νόμου, αλλά επιφυλάσσεται για την διάταξη σχετικά με την μεταβολή του ασφαλιστικού καθεστώτος των κληρικών και ιδιαίτερα για τα θέματα ασφάλισης που αφορούν τόσο την διαδοχική ασφάλιση, όσο, και πολύ περισσότερο την αλλαγή ασφαλιστικού φορέα δεδομένης της ύπαρξης ώριμων ασφαλιστικών δικαιωμάτων και προσδοκιών. Η παρατήρηση έγινε κατ' αρχήν δεκτή.

Άρθρο 19

Υπουργείο Παιδείας

1. Στο άρθρο 23 παρ. 1 του ν. 1558/1985 «Κυβέρνηση και κυβερνητικά όργανα»(Α' 137), το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων (ΥΠΕΠΘ) μετονομάζεται σε Υπουργείο Παιδείας.
2. Η Γενική Γραμματεία και η Γενική Διεύθυνση Θρησκευμάτων του Υπουργείου Παιδείας καταργούνται. Το προσωπικό τους τοποθετείται σε ειδικώς συνιστώμενες προσωπικές οργανικές θέσεις του Υπουργείου Παιδείας του ίδιου βαθμού.

Άρθρο 20

Θρησκευτικές υπηρεσίες Υπουργείων

1. Το Θρησκευτικό Σώμα Ενόπλων Δυνάμεων και η Διεύθυνση Θρησκευτικού του Γενικού Επιτελείου Εθνικής Άμυνας καταργούνται.
2. Οι κατά την παράγραφο 4 του άρθρου 23 του ν. 1481/1984 «Οργανισμός Υπουργείου Δημόσιας Τάξης» (Α' 152) οργανικές θέσεις ιερέων της Ελληνικής Αστυνομίας καταργούνται.
3. Οι κατά τις παραγράφους 3 και 4 του άρθρου 24 του π.δ. 36/2000 «Οργανισμός Υπουργείου Δικαιοσύνης» (Α' 29) οργανικές θέσεις κλάδου ΠΕ ιερέων του προσωπικού των Καταστημάτων Κράτησης και ΚΑΥΦ, των Υπηρεσιών Επιμελητών Ανηλίκων Δικαστηρίων Ανηλίκων και του Ιδρύματος Αγωγής Ανηλίκων Αρρένων Βόλου καταργούνται.
4. Το προσωπικό των υπηρεσιών και οργανικών θέσεων, οι οποίες καταργούνται με τις προηγούμενες παραγράφους του παρόντος άρθρου, τοποθετείται σε ειδικώς συνιστώμενες προσωπικές οργανικές θέσεις του ίδιου βαθμού των αντιστοιχών Υπουργείων.
5. Οι στρατιωτικές μονάδες, οι υπηρεσίες της Ελληνικής Αστυνομίας και τα Καταστήματα Κράτησης αρμοδιότητας Υπουργείου Δικαιοσύνης, υποχρεούνται να παρέχουν στους υπηρετούντες και στους κρατούμενους, αντιστοιχώς, δυνατότητα απρόσκοπτης ατομικής πρόσβασης σε ναούς και

χώρους λατρείας κατόπιν αιτήματος. Σε περιπτώσεις αδυναμίας μετακίνησης ή κατάστασης ανάγκης, οι ανωτέρω υπηρεσίες υποχρεούνται να επιτρέπουν την είσοδο θρησκευτικών λειτουργών στους χώρους τους, προκειμένου να παράσχουν υπηρεσίες σε ατομικό επίπεδο και υπό συνθήκες πλήρους διακριτικότητας.

6. Με προεδρικά διατάγματα που εκδίδονται ύστερα από πρόταση των Υπουργών Εθνικής Άμυνας, Δικαιοσύνης και Δημόσιας Τάξης αντιστοίχως, ρυθμίζονται οι λεπτομέρειες για την εφαρμογή των διατάξεων του παρόντος άρθρου.

Άρθρο 21

Κατάργηση διατάξεων

1. Τα άρθρα 1, 3, 4, 5 και 6 του α.ν. 1363/1938 «περί κατοχυρώσεως διατάξεων των άρθρων 1 και 2 του εν ισχύϊ Συντάγματος» (Α' 305), όπως σήμερα ισχύουν, καταργούνται. Ωσαύτως καταργούνται το άρθρο 41 του α.ν. 1369/1938 «περί ιερών ναών και εφημερίων» (Α' 317), καθώς και το β.δ. της 20.5/2.6.1939 «περί εκτελέσεως διατάξεων του α.ν. 1672/1939 «περί τροποποιήσεως του α.ν. υπ' αριθμ. 1363/1938 'περί κατοχυρώσεως των άρθρων 1 και 2 του εν ισχύϊ Συντάγματος' »» (Α' 220).

2. Τα άρθρα 196 ΠΚ (: «Κατάχρηση εκκλησιαστικού αξιώματος»), 198 Π.Κ. (: «Κακόβουλη βλασφημία») και 199 ΠΚ (: «Καθύβριση θρησκευμάτων») καταργούνται. Από την παράγραφο 2 του άρθρου 175 ΠΚ (: «Αντιποίηση») διαγράφονται οι λέξεις «καθώς επίσης και για την αντιποίηση άσκησης υπηρεσίας λειτουργού της Ανατολικής Ορθόδοξης Εκκλησίας του Χριστού ή άλλης θρησκείας γνωστής στην Ελλάδα»), και από το άρθρο 176 ΠΚ οι λέξεις «ή θρησκευτικού» και «από εκείνους που αναφέρει η παρ. 2 του άρθρου 175».

3. Ο ν. 590/1977 «περί του Καταστατικού Χάρτου της Εκκλησίας της Ελλάδος» (Α' 146), όπως ισχύει σήμερα, καταργείται.

4. Ο ν. 5383/1932 «περί των Εκκλησιαστικών Δικαστηρίων και της προ αυτών διαδικασίας» (Α' 110), όπως ισχύει σήμερα, καταργείται.

5. Ο ν. 4149/1961 «περί καταστατικού Νόμου της εν Κρήτη Ορθοδόξου Εκκλησίας και άλλων τινών διατάξεων» (Α' 41), όπως ισχύει σήμερα, καταργείται.
6. Ο ν. 476/76 «περί Εκκλησιαστικής Εκπαιδεύσεως» (Α' 308), όπως ισχύει σήμερα, καταργείται, με την επιφύλαξη της προσωρινής εφαρμογής διατάξεών του σύμφωνα με την παρ. 2 του άρθρου 7 του παρόντος νόμου.
7. Το ν.δ. 90/1973 «περί του Θρησκευτικού Σώματος των Ενόπλων Δυνάμεων» (Α' 168), όπως ισχύει σήμερα, καταργείται.
8. Το άρθρο 4 του νόμου 147/1914 «Περί της εν ταις προσαρτωμένοις χώραις εφαρμοστέας νομοθεσίας και της δικαστικής αυτών οργανώσεως» (Α' 25) καταργείται.
9. Ο ν. 1920/1991 «Περί κυρώσεως της από 24^{ης} Δεκεμβρίου 1990 Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου “περί Μουσουλμάνων Θρησκευτικών Λειτουργιών”» (Α' 11), όπως ισχύει σήμερα, καταργείται.
10. Ο ν. 2456/1920 «περί ισραηλιτικών κοινοτήτων» (Α' 173) και ο α.ν. 367/1945 «περί ανασυγκροτήσεως ισραηλιτικών κοινοτήτων» (Α' 143) όπως ισχύουν σήμερα, καταργούνται.
11. Κάθε διάταξη, γενική ή ειδική, αντίθετη προς τον παρόντα νόμο καταργείται.

Άρθρο 22

Έναρξη ισχύος

Η ισχύς του παρόντος αρχίζει από την δημοσίευσή του στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ

Α'

Επί της αρχής

1. Η παρούσα πρόταση υπηρετεί έναν διπλό σκοπό: αποβλέπει αφ' ενός μεν στο να βελτιώσει τις εγγυήσεις της θρησκευτικής ελευθερίας και

ισότητας εν όψει των νέων συνθηκών που έχουν επικρατήσει στην Ελλάδα και την Ευρώπη. Και, αφ' ετέρου, να δημιουργήσει τις θεσμικές προϋποθέσεις που, σε μεσομακροπρόθεσμη προοπτική, θα επιτρέψουν στην Εκκλησία της Ελλάδος και τις άλλες θρησκευτικές κοινότητες να αναπτυχθούν σε υγιείς βάσεις στη χώρα μας και να εκπληρώσουν την αποστολή τους, απαλλαγμένες από τον ασφυκτικό εναγκαλισμό του κράτους. Έτσι, αν οι πρόσφατες αποκαλύψεις και το συνακόλουθο αίτημα για κάθαρση και διαφάνεια στα οικονομικά της Εκκλησίας της Ελλάδος ήταν η άμεση αφορμή για την ανάληψη αυτής της πρωτοβουλίας, τα βαθύτερα αίτια της έχουν να κάνουν με τις δυσλειτουργίες που προκαλεί ένα παρωχημένο θεσμικό πλαίσιο, που δεν ανταποκρίνεται στις ανάγκες των καιρών. Γιατί, όπως κάθε μέρα συνειδητοποιεί ένας όλο και μεγαλύτερος αριθμός πολιτών - στους οποίους συμπεριλαμβάνονται και ειλικρινείς θρησκευόμενοι- η παρατεινόμενη στενή διαπλοκή Πολιτείας και Εκκλησίας υπονομεύει το πνευματικό έργο της δεύτερης ενώ, ταυτόχρονα, προσβάλλει τις αρχές της ισοπολιτείας που η πρώτη έχει ταχθεί από το Σύνταγμα να υπηρετεί.

2. Όσοι ανέλαβαν την πρωτοβουλία της παρούσας πρότασης επιθυμούν να ξεκαθαρίσουν ότι δεν βάζουν κατά του θρησκευτικού αισθήματος του ελληνικού λαού, ούτε αμφισβητούν τις παραδόσεις του. Επιδιώκουν απλώς, σε έναν κόσμο που εξελίσσεται με ιλιγγιώδεις ρυθμούς, να συμβάλλουν στην προσαρμογή ενός απαρχαιωμένου θεσμικού πλαισίου, που γέννησε τα γνωστά προβλήματα, στις καινούργιες συνθήκες. Και τούτο, χωρίς αιφνιδιασμούς, ούτε άλματα που θα μπορούσαν ενδεχομένως να προκαλέσουν φόβο, πόνο και τραύματα στους πιστούς και τους θρησκευόμενους, αλλά με ρεαλιστικές προτάσεις για τις απολύτως αναγκαίες μεταβολές προς την πρόοδο και την εξέλιξη. Πολύ περισσότερο που, στην Ελλάδα ειδικά, τα δεδομένα του προβλήματος έχουν σε μεγάλο βαθμό ανατραπεί την τελευταία 15ετία: με το μεταναστευτικό ρεύμα, που άλλαξε την όψη της ελληνικής κοινωνίας, επηρεάζοντας πλέον και τις βαθύτερες δομές της, η χώρα μας βλέπει όλο και περισσότερο τον εαυτό της όχι πια ως μονοπολιτισμική και θρησκευτικά ομοιογενή, αλλά ως πολυπολιτισμική και θρησκευτικά διαφοροποιημένη. Πρόκειται για μία

μεταβολή που επιβάλλει αλλαγές οπτικών, κριτηρίων και μεθόδων, για τις οποίες η παρούσα πρόταση θέλει να αποτελέσει ένα πρώτο αλλά σταθερό βήμα.

3. Οι επί μέρους ρυθμίσεις της παρούσας πρότασης έχουν έναν κοινό παρονομαστή: είναι άμεσα εφαρμόσιμες και εντάσσονται στην προοπτική της σταδιακής απεξάρτησης Εκκλησίας και Κράτους. Για όσους ανέλαβαν αυτή την πρωτοβουλία, την εξέλιξη αυτή δεν την υπαγορεύουν μόνον συγκυριακοί λόγοι: την επιτάσσει η γενικευμένη απαίτηση για διεύρυνση και εμβάθυνση των εγγυήσεων της ισοπολιτείας και του κράτους δικαίου, σε συνδυασμό με την ανάγκη να εναρμονισθεί η συνταγματική και, γενικότερα, η έννομη τάξη μας προς τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των ευρωπαϊών εταίρων μας. Και τούτο, στην προοπτική ενός ήπιου καθεστώτος διακριτών ρόλων Πολιτείας και Εκκλησίας (ανάλογου εκείνου που ισχύει σε χώρες όπως η Γερμανία, το Βέλγιο, η Ισπανία και η Ιταλία), που η θεσμοθέτησή του, ωστόσο, δεν θα μπορέσει να ολοκληρωθεί χωρίς προηγουμένως να αναθεωρηθούν οι γνωστές συνταγματικές διατάξεις οι οποίες, υιοθετημένες σε άλλες εποχές, υπηρετούν μια σχέση αμοιβαίας εμπλοκής παρά απεξάρτησης. Στην προσεχή συνταγματική αναθεώρηση, που η διαδικασία της δεν μπορεί ως γνωστόν να ξεκινήσει νωρίτερα από τον Απρίλιο του 2006, εναπόκειται στα πολιτικά κόμματα να συμφωνήσουν για την τροποποίηση ή και την κατάργηση των ως άνω διατάξεων. Τότε θα είναι ίσως η καταλληλότερη εποχή για να επεκταθεί η συζήτηση σε μια σειρά από ζητήματα –όπως για παράδειγμα η ανάρτηση θρησκευτικών συμβόλων σε δημόσιες υπηρεσίες, η υποχρεωτική προσευχή και άλλα- τα οποία, αν και αποτελούν αυτονόητες συνέπειες των διακριτών ρόλων Πολιτείας και Εκκλησίας σε όλες σχεδόν τις σύγχρονες δημοκρατίες, η παρούσα πρόταση, συνιστώντας μόνον ένα πρώτο βήμα, δεν θέλησε συνειδητά να θίξει.

Β'

Επί των άρθρων

4. Το **άρθρο 1** της πρότασης έχει έντονα διακηρυκτικό χαρακτήρα: επαναλαμβάνοντας αυτολεξεί την παλαιά διατύπωση των Συνταγμάτων μας

για την κατοχύρωση της θρησκευτικής ελευθερίας (ήδη άρθρο 13 παρ. 1 Σ 1975), διευκρινίζει ποιες είναι οι επί μέρους πτυχές της τελευταίας σε μια σύγχρονη δημοκρατία, πολιτικά φιλελεύθερη και δικαιοκρατικά συνεπή. Σε τούτο εμπνέεται αφ' ενός μεν από το άρθρο 9 παρ. 1 της ΕΣΔΑ (και την σχετική νομολογία των δικαιοδοτικών οργάνων του Στρασβούργου) και, αφ' ετέρου, από το άρθρο II-70 παρ. 1 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (παρ. 1). Σε μια δεύτερη παράγραφο, το ίδιο άρθρο επιχειρεί να προσδιορίσει την σύγχρονη εκδοχή της θρησκευτικής ουδετερότητας του κράτους, ως υποχρέωσης αφ' ενός μεν σεβασμού (και όχι απλώς ανοχής) όλων των θρησκευτικών κοινοτήτων και των λειτουργιών τους και, αφ' ετέρου, ως απαγόρευσης των κάθε είδους διακρίσεων σε βάρος των πολιτών με βάση τις θρησκευτικές τους πεποιθήσεις. (Η προτεινόμενη διατύπωση περιλαμβάνει την απόλαυση και των κοινωνικών δικαιωμάτων, που απουσιάζει από την σχετική απαρίθμηση του Συντάγματος).

5. Με το **άρθρο 2** της πρότασης προβλέπεται ως θεσμικό πρότυπο για την οργάνωση και λειτουργία όλων ανεξαιρέτα των αυτοτελών θρησκευτικών κοινοτήτων –δηλαδή όσων αντιστοιχούν σε ξεχωριστά θρησκευόμενα- η «θρησκευτική ένωση», ως ιδιώτικο νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου, εμπνεόμενο (όχι όμως και ταυτιζόμενο) με τις associations culturelles του γαλλικού νόμου του 1905 για τον χωρισμό Εκκλησίας και Κράτους. Προτείνεται, δηλαδή, για πρώτη φορά η θεσμοθέτηση ενός «θρησκευτικού νομικού προσώπου» ως μοναδικού φορέα της συλλογικής θρησκευτικής δράσης, με ταυτόχρονη αναγνώριση στα μέλη του της ελευθερίας να καθορίζουν κατά το δοκούν τα οργανωτικά τους ζητήματα. Για την απόκτηση της νομικής προσωπικότητας από την θρησκευτική ένωση δεν απαιτείται προηγούμενη άδεια (η οποία, ακόμη και αν η χορήγησή της περιβαλλόταν από δικαστικές εγγυήσεις, θα αντέκειτο πιθανότητα στις εγγυήσεις της θρησκευτικής ελευθερίας) αλλά απλή εγγραφή σε ενιαίο δημόσιο βιβλίο που θα τηρείται για ολόκληρη τη χώρα στο Εφετείο Αθηνών, ύστερα από αίτηση είκοσι (20) τουλάχιστον ενδιαφερομένων. Η αίτηση εκδικάζεται κατά την εκούσια διαδικασία και, για να αποτραπούν πιθανές απόπειρες παραπλάνησης από επιτήδειους,

προβλέπεται υποχρεωτική κοινοποίησή της στον Εισαγγελέα Εφετών, ο οποίος παρίσταται κατά την συζήτηση. Για την διάγνωση του θρησκευτικού χαρακτήρα και της αυτοτέλειας της ένωσης αναφέρονται ως ενδεικτικά κριτήρια η διάρκεια και η ύπαρξη συγκροτημένου θρησκευτικού δόγματος προσιτού σε κάθε ενδιαφερόμενο. Για την προστασία των πιστών αλλά και κάθε ενδιαφερόμενου γενικότερα, προβλέπεται ότι το καταστατικό της ένωσης κατατίθεται υποχρεωτικά στην Γραμματεία του Εφετείου Αθηνών, είναι προσιτό στον καθένα, και ότι καμιά διάταξή του δεν μπορεί να τροποποιηθεί ή να καταργηθεί με απόφαση της ένωσης που δεν περιβάλλεται τον τύπο της δημοσιότητας. Τέλος, σε ξεχωριστή παράγραφο ρυθμίζεται κατ' ανάλογο τρόπο και η διαγραφή των θρησκευτικών ενώσεων από το οικείο βιβλίο, η οποία δεν έχει ως συνέπεια την απαγόρευση της δράσης τους, αλλά μόνον την απώλεια της νομικής τους προσωπικότητας. Για την εφαρμογή των βασικών ρυθμίσεων του άρθρου, εξουσιοδοτείται ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας να εκδώσει κανονιστικό διάταγμα, ύστερα από πρόταση του Υπουργού Δικαιοσύνης.

6. Το άρθρο 3 επαναλαμβάνει κατ' ουσίαν τις ισχύουσες και σήμερα φορολογικές απαλλαγές των θρησκευτικών κοινοτήτων, συμπεριλαμβάνοντας πλέον ρητά και τα εισοδήματα που αυτές πραγματοποιούν κατά την επιδίωξη των θρησκευτικών σκοπών τους. Έτσι, κατά λογική ακολουθία, από την απαλλαγή εξαιρούνται τα εισοδήματα που πραγματοποιούν οι θρησκευτικές ενώσεις από εμπορικές δραστηριότητες, από χρεόγραφα και από την εκμετάλλευση ακινήτων. Με την τελευταία ρύθμιση αυτή αντιμετωπίζεται με τρόπο σύμφωνο προς την αρχή της ισότητας ένα δυσεπίλυτο ζήτημα, η εκκρεμότητα του οποίου έχει ως γνωστόν προκαλέσει σοβαρές τριβές στο παρελθόν. Εν όψει της σημασίας των χορηγούμενων απαλλαγών, σε ξεχωριστή παράγραφο ορίζεται ότι θρησκευτικές ενώσεις δημοσιεύουν κάθε χρόνο τον ισολογισμό τους, μαζί με έκθεση (σε περίληψη) που συντάσσει για την ειλικρίνεια και αρτιότητα του τελευταίου ορκωτός ελεγκτής. Για τον καθορισμό ειδικού λογιστικού προτύπου των θρησκευτικών ενώσεων και την ρύθμιση των λεπτομερειών για την εφαρμογή του άρθρου, εξουσιοδοτείται ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας

να εκδώσει κανονιστικό διάταγμα, ύστερα από πρόταση του Υπουργού Οικονομίας και Οικονομικών.

7. Με το άρθρο 4, η Εκκλησία της Ελλάδος και τα εξαρτώμενα από αυτήν νομικά πρόσωπα δημόσιου δικαίου (μητροπόλεις, ενορίες κ.ά.) μετατρέπονται σε νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου. Μέχρις ότου εγγραφεί στο ειδικό δημόσιο βιβλίο του Εφετείου Αθηνών και υπαχθεί στο προβλεπόμενο ενιαίο καθεστώς των θρησκευτικών ενώσεων των άρθρων 2 και 3, προβλέπεται ότι η οργάνωσή της θα εξακολουθήσει να διέπεται από τις ρυθμίσεις που ήταν σε ισχύ κατά την έναρξη της ισχύος του ψηφιοθησόμενου νόμου, με εξαίρεση εκείνες που αναγνωρίζουν αρμοδιότητα σε όργανα της ελληνικής Πολιτείας και οι οποίες καταργούνται. Οι ρυθμίσεις αυτές, όπως ορίζεται, θα επέχουν θέση καταστατικού και θα εξακολουθήσουν να εφαρμόζονται για την εσωτερική λειτουργία της Εκκλησίας της Ελλάδος, καθώς και των κάθε είδους νομικών προσώπων δημόσιου δικαίου που εξαρτώνται από αυτήν. Η παρ. 2 του άρθρου 4 ορίζει ότι τα αυτά επίσης ισχύουν για την Εκκλησία της Κρήτης, τις Μητροπόλεις της Δωδεκανήσου, το Κεντρικό Ισραηλιτικό Συμβούλιο και τις ισραηλιτικές κοινότητες, που μετατρέπονται επίσης σε νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου. Με την παρ. 3 αντιμετωπίζεται το αναχρονιστικό καθεστώς που διέπει τις σχέσεις κράτους και μουσουλμανικής μειονότητας. Παύουν οι Μουφτήδες να ασκούν δικαιοδοτικές αρμοδιότητες και οι μουσουλμάνοι απευθύνονται για τις οικογενειακές διαφορές τους μόνον στην τακτική δικαιοσύνη. Οι μουσουλμάνοι θα επιλέγουν οι ίδιοι τον Μουφτή τους, ο οποίος δεν έχει, πλέον, λόγο να είναι δημόσιος υπάλληλος και πολύ περισσότερο δεν έχει λόγο η Μουφτεία να παραμένει δημόσια υπηρεσία. Τέλος, η παρ. 4 ορίζει ότι η εγγραφή της Εκκλησίας της Ελλάδος και των λοιπών ν.π.δ.δ. του άρθρου αυτού στο ειδικό δημόσιο βιβλίο της παρ. 1 του άρθρου 2 του παρόντος νόμου, καθώς και η εν γένει υπαγωγή τους στο καθεστώς των θρησκευτικών ενώσεων του ίδιου άρθρου, θα γίνει με πράξη του Υπουργικού Συμβουλίου μέσα σε εύλογο χρόνο και πάντως, το αργότερο, έως την 31^η Δεκεμβρίου 2010.

8. Το **άρθρο 5** της πρότασης νόμου είναι αφιερωμένο στο εξαιρετικά ακανθώδες ζήτημα της ανέγερσης ναών και κάθε είδους λατρείας όλων των θρησκειών και δογμάτων, με κατάργηση των σχετικών ρυθμίσεων της δικτατορίας της 4^{ης} Αυγούστου 1936 –οι οποίες εξακολουθούν να ισχύουν, παρά τις καταδικαστικές αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου- καθώς και του Γραφείου Ναοδομίας. Αντί των απαρχαιωμένων –και κραυγαλέα αντισυνταγματικών- ρυθμίσεων αυτών –οι οποίες, υπενθυμίζεται, εμπλέκουν τον επιχώριο ορθόδοξο μητροπολίτη στην ανέγερση ναού κάθε δόγματος- οι προτεινόμενες ορίζουν ότι την άδεια οικοδομής (καθώς και την αναθεώρησή της) εκδίδει η αρμόδια πολεοδομία, ύστερα από γνώμη της ΕΠ.Α.Ε. και, προκειμένου περί θρησκευτικών μνημείων, του Κεντρικού Συμβουλίου Νεωτέρων Μνημείων. Ισχύουν κατ' αρχάς οι γενικές πολεοδομικές διατάξεις και οι τυχόν ειδικές της εκάστοτε περιοχής και εφαρμόζονται οι διατάξεις του κτιριοδομικού κανονισμού που αφορούν κτίρια της κατηγορίας συνάθροισης κοινού.

9. Με το **άρθρο 6** προβλέπεται η σταδιακή μετατροπή του μαθήματος των θρησκευτικών, έτσι όπως αυτό διδάσκεται σήμερα στην δημοτική και την μέση εκπαίδευση, από ομολογιακό σε θρησκευολογικό. Και τούτο, αφ' ενός μεν μέσω της αλλαγής των σκοπών της εκπαίδευσης στις αντίστοιχες βαθμίδες και, αφ' ετέρου, με την παροχή εξουσιοδότησης για τον επανακαθορισμό της ύλης του αναλυτικού προγράμματος, έτσι ώστε το μάθημα των θρησκευτικών να συμπεριλάβει την εισαγωγή στην ιστορία, την κοινωνιολογία και την δογματική όλων των θρησκειών. Πάντως, μόνον στο λύκειο το μάθημα των θρησκευτικών μετονομάζεται «θρησκευολογία». Κατά την ορθότερη άποψη, η προτεινόμενη ρύθμιση δεν αντίκειται στην συνταγματική καθιέρωση της αποστολής της εκπαίδευσης (άρθρο 16 παρ. 2), διότι αφ' ενός μεν δεν καταργείται με αυτήν ο θρησκευτικός προσανατολισμός του μαθήματος, αφ' ετέρου δε, το περιεχόμενο του τελευταίου προσδιορίζεται εν όψει της συνταγματικής κατοχύρωσης της θρησκευτικής ελευθερίας (άρθρο 13 Σ. και όχι του άρθρου 3 Σ για την επικρατούσα θρησκεία.

10. Το **άρθρο 7** της πρότασης ρυθμίζει τα της εκκλησιαστικής εκπαίδευσης, «ιδιωτικοποιώντας» τα υπάρχοντα σήμερα ιδρύματα μέσης και ανώτερης βαθμίδας, αλλά διατηρώντας κατ' ουσίαν το ισχύον καθεστώς τους, μέχρις ότου οριστικοποιηθεί η νομική θέση των εκπαιδευτηρίων όλων των θρησκειών και δογμάτων.

11. Με το **άρθρο 8**, καταργείται ο θρησκευτικός όρκος, με τροποποίηση των σχετικών διατάξεων του ΚΠολΔ (άρθρο 408), της ΚΠΔ (άρθρα 218, 194, 236 και 398), του ν. 1558/1985 «Κυβέρνηση και κυβερνητικά όργανα» (όρκος μελών του υπουργικού συμβουλίου), του υπαλληλικού κώδικα (ν. 2683/1999) και του Γενικού Κανονισμού Υπηρεσίας στον Στρατό (π.δ. 130/1984). Προκρίθηκε να διατηρηθεί προσωρινά ο θεσμός του όρκου, παρά την έντονη μεταφυσική χροιά του, με περιεχόμενο ωστόσο βεβαίωσης του ορκιζομένου στην τιμή και την συνείδησή του. Τέλος, σε ξεχωριστή παράγραφο ορίζεται ότι σε ορκωμοσίες που πραγματοποιούνται σε δημόσιες αρχές και υπηρεσίες δεν συμμετέχουν θρησκευτικοί λειτουργοί.

12. Το **άρθρο 9** της πρότασης τερματίζει μιαν εκκρεμότητα που χρονολογείται από την μεταρρύθμιση του οικογενειακού δικαίου, το 1982: θεσμοθετεί ως μόνον έγκυρο τρόπο τέλεσης του γάμου τον πολιτικό (ενώπιον του αρμόδιου δημάρχου ή προέδρου κοινότητας), τροποποιώντας προς τούτο τα άρθρα 1367, 1368 και 1369 ΑΚ, και καταργώντας το άρθρο 1371 ΑΚ. Οίκοθεν νοείται ότι όσοι το επιθυμούν, σε οποιοδήποτε θρήσκευμα και αν ανήκουν, θα έχουν το δικαίωμα να τελέσουν και θρησκευτικό γάμο, όπως και σήμερα.

13. Στην καθιέρωση του πολιτικού γάμου ως υποχρεωτικού προσαρμόζονται με το **άρθρο 10** οι διατάξεις της ισχύουσας νομοθεσίας για τις ληξιαρχικές πράξεις. Περαιτέρω, με τις προτεινόμενες τροποποιήσεις, καθιερώνεται ως μοναδικός τύπος ονοματοδοσίας η από κοινού δήλωση των γονέων του παιδιού στον ληξιαρχο, χωρίς προφανώς να περιορίζεται με οποιοδήποτε τρόπο το δικαίωμα των τελευταίων να τελούν και βάπτιση, εάν το επιθυμούν, σύμφωνα με τους κανόνες της θρησκείας ή του δόγματός τους.

14. Με το **άρθρο 11**, καταργούνται μια σειρά ειδικών ρυθμίσεων του ΕιοΝΑΚ και του ΚΠΔ για τους κληρικούς και αρχιερείς, οι οποίες, μετά τον προτεινόμενο χωρισμό Εκκλησίας και Πολιτείας, δεν δικαιολογούνται, ως αντικείμενες προς την αρχή της ισότητας. Το ίδιο και η από μακρού ισχύουσα απαλλαγή των θρησκευτικών λειτουργών (και των υποψήφιων θρησκευτικών λειτουργών!) από την στρατιωτική θητεία, η οποία επίσης καταργείται.

15. Το **άρθρο 12** απαγορεύει γενικά την αναγραφή του θρησκεύματος σε δημόσια έγγραφα, τίτλους σπουδών ή βεβαιώσεις δημόσιας αρχής, εκτός από τις βεβαιώσεις που εκδίδουν τα ληξιαρχεία, ύστερα από αίτηση των ενδιαφερομένων, για νόμιμη χρήση (όπως π.χ. η υπαγωγή στο καθεστώς του αντιρρησία συνείδησης (ν. 2510/1997), η είσοδος σε ΑΕΙ με ποσοτώσεις κ.λπ.). Με την ρύθμιση αυτή επεκτείνεται εφαρμόζεται η γνωστή νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας (Ολ. 2279-2285/ 2001) και του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στις περιπτώσεις εκείνες που δεν έχουν αχθεί ενώπιον της Αρχής Προστασίας Δεδομένων, ή που οι αποφάσεις που έχει εκδώσει η τελευταία δεν έχουν ακόμη εφαρμοσθεί (όπως π.χ. στην περίπτωση της αναγραφής του θρησκεύματος στα απολυτήρια του Γυμνασίου και του Λυκείου). Διευκρινίζεται ότι οι ως άνω δικαστικές αποφάσεις, με τις οποίες επικυρώθηκε η απόφαση της Αρχής Προστασίας Δεδομένων για την διαγραφή του θρησκεύματος από τις ταυτότητες, είναι αμετάκλητες και, ως ερμηνεύουσες συνταγματικές διατάξεις, δεσμεύουν και τον κοινό νομοθέτη. Κατά τούτο, η προτεινόμενη απαγόρευση δεν έχει το νόημα «επικύρωσης» των αποφάσεων των ετών 2000-2001 για τον νέο τύπο δελτίου ταυτότητας, αλλά επέκτασης του πεδίου εφαρμογής τους σε πεδία στα οποία, για τους ίδιους ακριβώς λόγους, θα έπρεπε να είχαν ληφθεί από καιρού αντίστοιχες αποφάσεις.

16. Εν όψει της καταργήσεως των απαρχαιωμένων διατάξεων της δικτατορίας της 4^{ης} Αυγούστου 1936 για τον προσηλυτισμό (βλ. άρθρο 21), το **άρθρο 13** της πρότασης επαναπροσδιορίζει την αντικειμενική υπόσταση της αξιόποινης αυτής πράξης, απειλώντας στους υπαίτιους την ποινή του

προστίμου (αν ο προσηλυτισμός επιχειρείται σε βάρος ενηλίκου) ή της φυλάκισης έξη(6) μηνών (αν επιχειρείται σε βάρος ανηλίκων). Για τους συντάκτες της παρούσας πρότασης, το αδίκημα του προσηλυτισμού θα έπρεπε υπό τις σημερινές συνθήκες να είχε απλώς καταργηθεί, μια και θα ήταν ορθότερο η κάθε θρησκεία να μεριμνά με τα δικά της μέσα για την προστασία των πιστών της που γίνονται αντικείμενο αθέμιτων πιέσεων από οπαδούς άλλων θρησκειών. Επί πλέον, για περιπτώσεις καταχρηστικής διάδοσης των θρησκευτικών απόψεων από –συνήθως μικρές- φανατικές ομάδες ζηλωτικών μεθόδων και προσανατολισμών, θα αρκούσαν ενδεχομένως οι σχετικές διατάξεις του ειδικού μέρους ΠΚ, χωρίς να χρειάζεται η ίδρυση ιδιώνυμου ποινικού αδικήματος. Παρά ταύτα, προκρίθηκε η προσωρινή διατήρηση του εγκλήματος του προσηλυτισμού με την νέα διατύπωση, εν όψει της συνταγματικής απαγόρευσής του (άρθρο 13 παρ. 2β' Σ) και της γνωστής νομολογίας ότι δεν είναι επιτρεπτή η κατάργηση εκτελεστικού νόμου του Συντάγματος, χωρίς ταυτόχρονα να προτείνεται νέα ρύθμιση.

17. Το άρθρο 14 της πρότασης επιβάλλει στους οικείους ΟΤΑ την υποχρέωση να διαμορφώσουν στα κοιμητήρια που τους ανήκουν διακεκριμένο χώρο πένθους και περισυλλογής, για τον αποχαιρετισμό των νεκρών προτού ενταφιασθούν, σε περίπτωση που αυτοί είχαν εκφράσει την επιθυμία να αποφύγουν την θρησκευτική κηδεία. Διευκολύνεται, κατ' αυτόν τον τρόπο, η λεγόμενη «πολιτική κηδεία», η οποία ναι μεν σήμερα δεν απαγορεύεται, πλην όμως δεν είναι ορθό να πραγματοποιείται εική και ως έτυχε, εν υπαίθρω ή σε στεγασμένους χώρους που δεν είναι απαραίτητως κατάλληλοι γι' αυτόν τον σκοπό. Όσον αφορά το περιεχόμενο της «πολιτικής κηδείας», ορθότερο είναι ο καθορισμός του να αφεθεί στην ελεύθερη βούληση των αποδημούντων και των οικείων τους

18. Με το άρθρο 15 παρέχεται εξουσιοδότηση για την ρύθμιση με κανονιστικό διάταγμα των όρων και των προϋποθέσεων για την ίδρυση και λειτουργία αποτεφρωτηρίων από οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης ή/και νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου, για την καύση των νεκρών (παρ. 2). Και τούτο, υπό τον όρο ότι υπήρχε γι' αυτό δήλωση του αποδημήσαντος, ή

δήλωση των πλησιέστερων συγγενών του ότι ο νεκρός –όσο ζούσε- δεν είχε εκφράσει ρητά σχετική αντίρρηση. Σε περίπτωση διαφωνίας μεταξύ συγγενών του ίδιου βαθμού, ορίζεται ότι αποφαινεται ο εισαγγελέας (παρ. 1).

19. Στα οικονομικά της Εκκλησίας αναφέρεται και το **άρθρο 16** της πρότασης, που θίγει το ειδικότερο ζήτημα της μισθοδοσίας των κληρικών. Είναι προφανές ότι, υπό καθεστώς απεξάρτησης της Εκκλησίας από την Πολιτεία, δεν νοείται μισθοδοσία των κληρικών οποιασδήποτε θρησκείας ή δόγματος από την Πολιτεία. (Θα μπορούσε ίσως να νοηθεί μισθοδοσία από το Δημόσιο των κληρικών όλων των θρησκειών και δογμάτων, κατά το γερμανικό πρότυπο, πλην όμως κάτι τέτοιο θα προϋπέθετε θεσμοθέτηση των θρησκευτικών ενώσεων ως νομικών προσώπων δημόσιου και όχι ιδιωτικού δικαίου, κάτι που δεν προτείνεται εδώ). Από την άλλη, είναι εξίσου προφανές ότι, χωρίς να έχει την ελεύθερη διαχείριση των οικονομικών της, καμιά εκκλησία δεν είναι σε θέση να αναλάβει την μισθοδοσία των λειτουργών της. Με την προτεινόμενη ρύθμιση, παρατείνεται για μια διετία το ισχύον καθεστώς μισθοδοσίας των κληρικών της επικρατούσας θρησκείας δαπάναις του κράτους, αλλά με μέριμνα της Εκκλησίας της Ελλάδος (καθώς και της Εκκλησίας της Κρήτης και των Μητροπόλεων της Δωδεκανήσου για τους δικούς τους λειτουργούς αντιστοίχως). Και τούτο, για να δοθεί στην Εκκλησία της Ελλάδος η δυνατότητα –χωρίς επ’ αόριστον παρατάσεις- να ρυθμίσει τα της περιουσίας της και να οργανώσει την διαχείρισή της. Εξ άλλου, προκειμένου να υπάρξει άνεση χρόνου για την επιστροφή από το κράτος στην εκκλησία των ακινήτων που αυτή του έχει παραχωρήσει από 1.1.1945 για να αναλάβει το ίδιο την μισθοδοσία του κλήρου (βλ. άρθρο 17 της παρούσας πρότασης), παρέχεται η δυνατότητα εφ’ άπαξ παράτασης της προθεσμίας αυτής για δύο ακόμη το πολύ χρόνια, με ΠΥΣ.

20. Το **άρθρο 17** επιβάλλει στο ελληνικό Δημόσιο την υποχρέωση να επιστρέψει στην Εκκλησία της Ελλάδος όσα ακίνητα αυτή του είχε παραχωρήσει από την 1.1.1945 και εφεξής, προκειμένου να αναλάβει την μισθοδοσία των λειτουργών όλων των βαθμών της Εκκλησίας της Ελλάδος, της Εκκλησίας της Κρήτης και των Μητροπόλεων της Δωδεκανήσου. Προς

τούτο, τίθεται προθεσμία δέκα (10) ετών (η οποία μπορεί να παραταθεί εφ' άπαξ με ΠΥΣ για πέντε (5) ακόμη χρόνια) και ορίζεται ότι για τον επακριβή προσδιορισμό των ως άνω ακινήτων, η Εκκλησία της Ελλάδος οφείλει να καταθέσει στις κατά τόπους Κτηματικές Υπηρεσίες του Δημοσίου τίτλους και άλλα αποδεικτικά στοιχεία.

21. Το **άρθρο 18** ρυθμίζει το συναφές ζήτημα της ασφάλισης των κληρικών της Εκκλησίας της Ελλάδος στο Ι.Κ.Α., μετά την απώλεια της δημοσιοϋπαλληλικής τους ιδιότητας. Λαμβάνεται μέριμνα για την διασφάλιση των κεκτημένων ασφαλιστικών και συνταξιοδοτικών δικαιωμάτων των ενδιαφερομένων, μέσω της αναγνώρισης του συντάξιμου χρόνου (διαδοχική ασφάλιση). Για την εφαρμογή των προτεινόμενων ρυθμίσεων, παρέχεται σχετική εξουσιοδότηση.

22. Με το **άρθρο 19**, το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων μετονομάζεται σε Υπουργείο Παιδείας, ενώ καταργούνται η Γενική Γραμματεία και η Γενική Διεύθυνση Θρησκευμάτων. Το προσωπικό των τελευταίων, όπως προβλέπεται, τοποθετείται σε ειδικώς συνιστώμενες προσωπικές οργανικές θέσεις του Υπουργείου Παιδείας, του ίδιου βαθμού.

23. Με το **άρθρο 20** της πρότασης καταργούνται οι οργανικές θέσεις ιερέων –και οι αντίστοιχες υπηρεσιακές μονάδες- στις ένοπλες δυνάμεις, τα σώματα ασφαλείας και τα σωφρονιστήρια, και λαμβάνεται ειδική μέριμνα για την απορρόφηση σε άλλες υπηρεσίες των υπηρετούντων σήμερα σε αυτές. Ταυτόχρονα, προβλέπεται ότι, για τους υπηρετούντες στο στράτευμα και την Ελληνική Αστυνομία, καθώς και για τους κρατούμενους στις φυλακές της χώρας, οι οικείοι διοικητές οφείλουν να διασφαλίζουν δυνατότητα ατομικού εκκλησιασμού, κατόπιν αιτήματος των ενδιαφερομένων και, σε περίπτωση αντικειμενικής αδυναμίας μετακίνησης των τελευταίων, να μεριμνούν για την προσέλευση στις μονάδες και τα κρατητήρια θρησκευτικών λειτουργών όλων των θρησκειών και δογμάτων, προκειμένου να παράσχουν υπηρεσίες σε ατομικό επίπεδο, υπό συνθήκες πλήρους διακριτικότητας. Για την εφαρμογή αυτών των ρυθμίσεων, παρέχονται σχετικές εξουσιοδοτήσεις.

24. Το **άρθρο 21** απαριθμεί τις καταργούμενες ή τροποποιούμενες διατάξεις, των α.ν. 1363/1938, 1369/1938, του β.δ. 20.5/2.6.1939, καθώς και των άρθρων 196, 198, 199 και 175§2 ΠΚ. Με το ίδιο άρθρο καταργούνται ν. 590/1977 «περί του Καταστατικού Χάρτου της Εκκλησίας της Ελλάδος», όπως ισχύει σήμερα, ο ν. 5383/1932 «περί των Εκκλησιαστικών Δικαστηρίων και της προ αυτών διαδικασίας», όπως ισχύει σήμερα, ο ν. 4149/1961 «περί καταστατικού Νόμου της εν Κρήτη Ορθοδόξου Εκκλησίας και άλλων τινών διατάξεων», όπως ισχύει σήμερα, ο ν. 476/76 «περί Εκκλησιαστικής Εκπαιδεύσεως», όπως ισχύει σήμερα, και το ν.δ. 90/1973 «περί του Θρησκευτικού Σώματος των Ενόπλων Δυνάμεων», όπως ισχύει σήμερα, το άρθρο 4 του ν. 147/1914 «περί της εν ταις προσαρτωμένους χώραις εφαρμοστέας νομοθεσίας και της δικαστικής αυτών οργανώσεως», ο ν. 1920/1991 «περί κυρώσεως της από 24^{ης} Δεκεμβρίου 1990 Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου “περί Μουσουλμάνων Θρησκευτικών Λειτουργιών”», καθώς και ο ν. 2456/1920 «περί ισραηλιτικών κοινοτήτων» και ο α.ν. 367/1945 «περί ανασυγκροτήσεως ισραηλιτικών κοινοτήτων» όπως ισχύουν σήμερα.

25. Τέλος, το **άρθρο 22** ορίζει ότι οι προτεινόμενες ρυθμίσεις αρχίζουν να ισχύουν με την δημοσίευση του σχετικού νόμου στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

Αθήνα, 19 Ιανουαρίου 2006